

5.De oorlogsjaren (1)

10 mei, 1940 –5 mei, 1945

Vertaling van
The War Years (1)
May 10, 1940 – May 5, 1945
Door Corrie W. Moerman van Leeuwen

Toen ik jong was, dacht ik om een of andere reden nooit aan trouwen; het moet iets te maken hebben gehad met onze vrijgezellen burens. Maar in 1939, toen ik 14 jaar oud was, verloofde mijn oudste zus met Jan Sniijders. Hij was opgeroepen voor militaire dienst, net als alle andere mannen vanaf een bepaalde leeftijd. Het was het jaar van de mobilisatie.

Op 10 mei 1940 werden we rond 4 uur 's nachts wakker van een vreselijk kabaal van vliegtuigen die erg laag over onze boerderij vlogen. In een mum van tijd waren we allemaal beneden. Mijn broer Kees zei: "Dit is oorlog." Die drie woorden veranderde alles in ons leven. De eerste paar dagen waren we bezorgd over de vriend van mijn zus Jan, de broer van onze vader Andries en natuurlijk alle andere mannen die we goed kenden en in dienst moesten. Er werd geschoten en gebombardeerd en er deden allerlei vreselijke geruchten de ronde. We bleven allen zoveel mogelijk binnen totdat Nederland zich na slechts 5 dagen vechten overgaf. Het was goed nieuws toen we hoorde dat Jan Sniijders niet gewond was geraakt en na zes weken kwam ook Andries thuis na een hoop lijden. Wat een opluchting om hem weer te zien. Jan en mijn zus Engel trouwden in oktober 1941.

Toen mijn broer Kees zijn studie begon aan de TU Delft in 1939, kocht hij een Harley Davis motorfiets. Dit was tijdens de eerste twee jaar van de oorlog nog gewoon mogelijk, maar alles werd anders toen Duitsland aan het front tegenslagen te verwerken kreeg. Benzine ging onmiddellijk op rantsoen, maar Kees kreeg net genoeg bonnen om op en naar naar Delft te kunnen blijven rijden. Op een avond hoorde hij dat we het plan hadden om in Delft te winkelen en toen nodigde hij me uit om met hem mee te rijden omdat hij maar een paar uur school had. Ik was in eerste instantie een beetje bang voor het avontuur, maar het idee dat ik er binnen 10 minuten zou zijn in plaats van 10 km te moeten fietsen gaf de doorslag om het te proberen. De route had veel scherpe bochten langs het kanaal maar Kees zei me te ontspannen en net als hem naar links en rechts te leunen. Ik had me goed aangekleed en genoot maximaal van de rit. Het was jammer dat hij niet meer halve schooldagen had, want anders was ik vaker meegegaan.

Mijn vader kocht vijf jaar voor zijn pensioen een motor, maar toen hij op 64 jarige leeftijd met pensioen ging, verhuisde hij naar Schipluiden en ruilde hij z'n motor in voor een Opel. Het was nodig voor zijn gezondheid en op die manier kon moeder naar verjaardagen in de grote familie; te paard en wagen was niet langer nodig!

In 1942 werd ons de kans geboden om op het elektriciteitsnet aangesloten te worden. Of het door zou gaan hing af van onze buurman en een oom die halverwege de laan woonde. Ze gingen beide akkoord, en zo gebeurde het dat we een wasmachine en stofzuiger konden kopen! Wat bespaarde dat een tijd en wat een zegen tegen het stof in onze longen! En de gedachte dat het licht met een druk op de knop aan ging! Ons werk kon zo veel makkelijker en sneller gedaan worden. We waren verrukt! Deze zegening kwam net voordat ons gezin werd uitgebreid met moeders broer met zijn vrouw en vijf kinderen, tussen de 2 en 10 jaar oud. Het gebeurde als volgt: Op mijn moeders

verjaardag kwamen oom Klaas en zijn vrouw zoals altijd op bezoek. Ze waren nog niet binnen of we hoorden het nieuws dat ze gedwongen waren hun boerderij te verlaten. Duitse soldaten zouden binnen een week al het land onder water laten lopen. Het huilen stond ze nader dan het lachen toen ze zeiden: “waar kunnen we heen?!” Ik hoor mijn moeder nog zeggen, “Nou Klaas, dan kom je gewoon hier met je hele gezin” en mijn vader was het er uit de grond van zijn hart mee eens. Hun 40 koeien werden verdeeld onder de burens wiens land buiten het overstromingsgebied lag. Vader (John) vertelde me dat het een strategische zet was van de Duitsers omdat er heel wijde en diepe kreken door oom Klaas’ land liepen. Ze hadden bedacht dat als tanks van de geallieerden zouden proberen het land over te steken, ze de kreken niet zouden zien en simpelweg zouden wegzinken in het water en modder. Bedden, stoelen, tafels en kastjes kwamen de volgende dag naar ons huis en een kleine slaapkamer werd snel daarna boven ingericht voor het echtpaar terwijl de kinderen met z’n tweeën werden ingedeeld in kamers waar wij sliepen. Vanaf nu waren er drie tafels nodig voor de 19 personen die elke dag aan tafel gingen voor het eten. Het kwam regelmatig voor dat er nog meer mensen mee aten; onze leraar twee keer per week en een vriend van vader (John) kwam regelmatig ontbijten. In vaders familie was het patroon hetzelfde. Op deze manier kon de rest van de familie een klein beetje meer eten met de etensbonnen. We hebben ook een inspecteur van de politie van Nijmegen twee jaar te gast gehad. Hij dook onder omdat de Duitsers hadden ontdekt hoe hij Joodse mensen had geholpen te ontsnappen van deportatie naar een concentratiekamp, net zoals vee in een treinwagon. (Van de Joodse gemeenschap in Nederland met naar schatting 119.000 leden, overleefden slechts ca. 8.500 de Holocaust). Gedurende een hele tijd schilderde hij de aardappels voor het hele huishouden. Dit duurde totdat hij nauw betrokken raakte bij de verzetsactiviteiten in de buurt. We hadden ook een nieuwe “knecht” om ons op de boerderij te helpen; “Hein” noemde we hem. Hij was een Duitse soldaat die zijn bataljon in het leger was ontvlucht. Met andere woorden we hadden een deserteur te gast die twee jaar en vier maanden bij ons bleef. We hebben ook zes weken een Amerikaanse piloot gehad, die met een parachute uit zijn vliegtuig was gesprongen toen het was beschoten. Het was een erg gespannen en stressvolle tijd. Ik twijfel er geen moment aan dat God Zijn engelen had opgedragen om over ons te waken. Op een middag toen iedereen in de woonkamer zat voor thee, liepen er uit het niets twee Duitse soldaten voorbij het raam. Het was altijd mijn taak geweest om de deur open te maken. Deze bezoeken betekenden Ausweis inspectie. Mijn twee oudere broers waren oke, ze hadden toestemming om op onze boerderij te werken maar alle andere broers hadden niet zo’n vergunning. Hein had een vervalst bewijs. Binnen een minuut waren ze allemaal verdwenen. Zoals altijd op zulke momenten, was ik erg langzaam met het openen van de vergrendelde deur, terwijl Hein toevallig door de deur aan de andere kant naar buiten ging. Hij pakte een jute zak op die als deurmat diende en stak hem opgerold onder zijn arm. “Halt! Waar ga je naartoe?” schreeuwden ze. Hein antwoordde heel traag alsof hij niet erg helder was. “Ik ga spruitjes plukken.” “Ausweis!” riepen ze. Ze inspecteerden zijn Ausweis bewijs zorgvuldig en kwamen tot de conclusie dat alles in orde was. (Hein deed maar alsof hij een beetje achterlijk was; dat was hij niet.) Ik was bij het aanrecht aan het werk om te kunnen zien wat er zou gebeuren. Mijn hart klopte in mijn keel. Niemand zou ooit weten of ze Gestapo waren of gewoon normale soldaten. Maar wie ze ook waren, als ze hadden ontdekt wie “Hein” werkelijk was, was niet alleen hij maar ook vader in grote problemen gekomen. Hun levens stonden op het spel; dat gebeurde keer op keer. De Duitsers zochten overal, binnen en buiten, en vertrokken zonder een woord te zeggen. Het duurde best een tijd voordat we weer een beetje tot bedaren waren gekomen.

In die tijd had vader een aanrecht gemaakt in onze keuken met een gootsteen en een afvoer. Tot die tijd hadden we alle potten en pannen op de vloer gewassen waar we ook de melkemmern en –zeven wisten. Ondanks dat we nog steeds al het water moesten opwarmen, was het al een grote verbetering. Het water voor de afwas werd verwarmd op het fornuis in de zogenaamde “boenhoek,” tussen de woonkamer en de koeienstal. De potkachel in de voorkamer werd altijd opgeleukt door een theeketel waarin moeder alle koffie en thee maakte. Achteraf waste ze de kopjes op de tafel in een afwasteil, waarna ze uitlekten op een bakplaat. Doordeweeks werd servies niet gebruikt voor ontbijt of avondeten; alleen met de warme maaltijd. Tijdens de oorlog veranderde dat. Ik denk dat mijn tante een hoop servies had en natuurlijk hadden wij diepe borden voor soep of pap. Belegd brood werd klaargemaakt en neergelegd waar iedereen zou gaan zitten. Mama was de chef-kok. Ik was de aardappelschiller en groentewasser, maar ik had een jaar rust dankzij onze nieuwe gast. Elke ochtend bracht ik Jan Bommel (niet zijn echte naam) zijn ontbijt en om 9 uur een grote emmer met aardappels, water en een mes. Bij koffietijd bracht ik hem koffie en nam ik de geschilderde aardappels mee terug. Hij hield ervan om bezig te zijn en hoe meer hij kon helpen, hoe leuker hij het vond. Voor ons was het ook geweldig. Regelmatig maakte hij ook een grote emmer spruitjes schoon die we zelf teelden. Elk jaar teelden we 2 hectare spruitjes voor de verkoop. Hij hielp ons ook als er geen groente in de tuin was in de zomer. 's Winters als alle deuren op slot zaten, kon hij meestal met ons lunchen en dineren. Jan en zijn vriendin waren streng Christelijk. Zij bezocht hem misschien zes keer per jaar en dat was altijd gevaarlijk.

Je vraagt je misschien af hoe we bonen bewaarden. Dat werd gewoonlijk gedaan met zout in een groot houten vat en als het vol was, werd er een ronde plank op geplaatst met een grote steen om alles naar beneden te drukken. 's Winters aten we eens per week gezouten bonen. Wij kinderen waren er niet dol op maar we moesten alles eten of we het nu lekker vonden of niet. De bonen werden eerst gespoeld en daarna de hele nacht geweekt. Als ik er nu over nadenk kom ik tot de conclusie dat er maar weinig voedingswaarde van over was. Ik had min of meer geleerd ze te waarderen, maar mijn broer Kees kon er niet eens tegen om ze te zien, wat ik wel kon begrijpen. Op een zekere woensdagmiddag zat Kees meer dan een uur met zijn bonen voor zich. Uiteindelijk zei moeder: “Kees, Vader komt straks theedrinken. Waarom eet je ze niet op voordat hij hier is?” En dat deed hij. Regels waren regels en we moesten eten wat moeder klaarmaakte, behalve uien en tomaten omdat vader daar niet van hield!

Op zondagochtend gingen we altijd met paard en wagen naar de kerk. Van eersteklassers werd verwacht dat ze in de kerk stil te konden zitten. Iedereen jonger dan zes bleef thuis bij de dienstmeid of later bij onze oudere zus. Zij kookten de warme maaltijd tijdens kerktijd en dekten de tafel zodat alles klaar stond als de familie uit de kerk kwam. De kerk begon om half 10 en daarna gingen we koffie drinken bij een van onze kennissen in het dorp. Om half 1 werd de maaltijd opgediend en in de namiddag gingen vader en degenen die thuis waren gebleven met nog een paar volwasse op de fiets naar de dienst van 2 uur. Toen mijn twee oudere zussen getrouwd waren, was ik aan de beurt om thuis te blijven om het eten te koken. Op dat moment was ik 16 en iedereen was oud genoeg om naar de kerk te gaan. Het was de eerste keer dat ik alleen thuis was en ik vond het gek. Ik kon horen hoe de koeien hun kettingen rammelden in de koeienstal, wat ik nog nooit eerder gehoord had. Het was goed dat ik erg druk was met al het werk. Ik was er nogal trots dat de maaltijd erg goed gelukt was die eerste keer. De keer daarop had ik er meer vertrouwen in dat het me weer zou lukken.

Zaterdag was ook altijd een erg drukke dag. De dag begon net zo vroeg als de maandag. Eerst moest de grote koperen ketel gevuld worden; dit keer met water uit de sloot dat met de hand de keuken in gepompt werd. Daarna maakte ik een vuur om het water te verwarmen. De keldervloer en de hele keukenvloer moesten geboend worden, daarnaast werden de WC en alle deuren en ramen buiten schoongemaakt. Op zaterdag maakte moeder ook boter voor de hele week en vader maakte kaas van de magere melk. Dit betekende dat er daarna veel spullen moest worden schoongemaakt, zoals melkkoelers, -tobbes, -bussen, -vaten, etc. Buiten, vlakbij de werkplek, was een groot erf dat met stenen bestraat was. Daar werden al die spullen gedroogd. Het erf werd ook geschrobd en gewassen. Nadat de taken gedaan waren werd de grote waterketel opnieuw gevuld, dit keer om water op te warmen voor het badderen. Iedereen onder de tien jaar moest voor het avondeten in nachtjapon of pyjama zijn. Hoofden en haren werden apart gewassen in de keuken. Het badderen vond plaats in de woonkamer in een grote tobbe vlakbij de kachel. De jongsten gingen met zijn tweeën tegelijk. Er was een beetje privacy doordat er lakens over stoelen rondom de tobbe werden gehangen. Alle ouderen hadden het privilege om in de slaapkamers boven te wassen, 's winters en 's zomers. 's Zomers was dit geen probleem, maar in de winter was het een erg koude ervaring. Misschien was het slim van mijn grote broers om in de koeienstal te gaan wassen waar het warm was, maar ik waste daar vaak melkbussen en dan was het er ijskoud. Moeder kookte ook een grote pan soep op zaterdagen en het vlees werd gebraden en het toetje klaargemaakt voor zondag. Het toetje was vaak chocolade- en vanillepudding of -vla, die gelijk in grote kommen werd gegoten. Op die manier hadden we allemaal wat te kiezen en had iedereen zijn favoriet; we vonden het werelds. De zaterdagavonden waren speciaal omdat iedereen thuis was en de vriendjes van mijn oudere zussen op bezoek kwamen (en later ook die van mij, hoe bijzonder!) We zongen ook veel in de wintertijd. Mijn broer Klaas speelde orgel en later mijn broer Teun, die altijd uit zijn hoofd speelde. Het voelde al een beetje als zondag.